

Je competente kind

De plaats van het kind in het gezin

Je competente kind

Jesper Juul

Family Lab Nederland

Je competente kind

© 1995 Jesper Juul

Oorspronkelijke titel: Dit competente barn

© 1997 Nederlandstalige editie: Uw capabele kind

Uitgeversmaatschappij Ad. Donker bv, Rotterdam

Productie: TextCase, Groningen

Vertaling: Lidwien Biekmann

© 2016 Family Lab Nederland, Hulsberg.

Vormgeving cover: Bente van Melick

Druk: Brave New Books

ISBN: 9789402149036

Family Lab Nederland

Wissengrachtweg 23

6336TE Hulsberg

www.family-lab.nl

Verder informatie over Family Lab en Jesper Juul:

www.jesperjuul.com

www.familylabassociation.com

www.family-lab.com

Inhoud

Inleiding

Hoofdstuk 1: het gezin **16**

- 1.1 Het gezin als machtsstructuur 19
- 1.2 Het democratisch intermezzo 29
- 1.3 Een verbond van gelijkwaardigheid 36

Hoofdstuk 2: kinderen en medewerking **39**

- 2.1 Het basisconflict 39
- 2.2 Medewerking 41
- 2.3 Integriteit 50
- 2.4 Conflict 68

Hoofdstuk 3: eigenwaarde en zelfvertrouwen **86**

- 3.1 Definities 86
- 3.2 Kijk dan, mama! 96
- 3.3 Acceptatie en beoordeling 95
- 3.4 'Onzichtbare' kinderen 105
- 3.5 Geweld is geweld 113
- 3.6 De eigenwaarde van volwassenen 119

Hoofdstuk 4: verantwoordelijkheid en macht **121**

- 4.1 Definities 121
- 4.2 Alle begin is moeilijk 126
- 4.3 Verantwoordelijkheid van de ouders en macht 128
- 4.4 De persoonlijke verantwoordelijkheid van kinderen 132
- 4.5 Verantwoordelijk, maar niet alleen 142
- 4.6 Verantwoordelijkheid of dienstverlening 148
- 4.7 Sociale verantwoordelijkheid van kinderen 155
- 4.8 Ouderlijke macht 175
- 4.9 Interactie 176
- 4.10 Verantwoordelijk gebruik van macht 182

Hoofdstuk 5: grenzen **192**

5.1	Geen rol spelen	194
5.2	Je grenzen stellen	196
5.3	Als het misgaat	199
5.4	De sociale grenzen	204

Hoofdstuk 6: gezinnen met tieners **211**

6.1	Ophouden met opvoeden	213
6.2	Ouders en hun gevoel van verlies	217
6.3	Wie beslist?	222
6.4	Als er bijna succes is geboekt	227

Hoofdstuk 7: de ouders **231**

7.1	Verschillen	232
7.2	Gelijkwaardig leiderschap	238
7.3	Partners en ouders	241
7.4	Wederzijds respect	243

Inleiding

Net als veel andere mensen van mijn generatie besepte ik 30 a 40 jaar geleden dat er iets mis was met de manier waarop de generatie van mijn ouders - en de generaties daarvoor - de structuur van het gezin en de opvoeding van kinderen zagen.

In de loop van het decennium dat daarop volgde, toen ik met zogenaamde onaangepaste kinderen en jongeren en met groepen alleenstaande moeders werkte - en tegelijkertijd een opleiding voor gezinstherapeut volgde -, begon ik me te realiseren dat mijn attitudes niet slechter of beter waren dan die waarvoor ze een alternatief moesten zijn. Aan mijn attitudes en ideeën lag dezelfde fundamentele zwakheid ten grondslag: ze hadden geen morele inhoud en ze waren polariserend; ze gingen uit van de arrogante veronderstelling dat sommige mensen gelijk hebben, omdat ze volgens de juiste attitudes handelen, en dat andere mensen het mis hebben omdat ze de verkeerde attitudes hebben.

Deze polarisatie was natuurlijk inherent aan de feedback die ik van mijn collega's en cliënten kreeg. Sommigen vonden dat ik goed was in mijn werk en anderen vonden van niet. En ik dacht in mijn naïviteit dat ik goed zat zolang de eerste groep in de meerderheid was. Het heeft lang geduurd voordat ik ging beseffen dat ik me juist meer van de andere groep moest aantrekken. Pas toen ik geconfronteerd werd met mijn eigen gebrek aan vaardigheden als vader, begon ik langzaam echt te leren, terwijl ik daarvoor alleen maar een opleiding had gevolgd.

Tot die tijd was ik van mening dat de opvoeding van kinderen vooral gekenmerkt moest worden door begrip, tolerantie en democratie tussen ouders en kinderen in plaats van door de moraliserende, intolerante en overheersende houding die, zo wist ik, destructief was voor de levenslust en eigenwaarde van kinderen.

Door mijn ervaringen met mijn zoon en door mijn dagelijks werk met gezinnen en kinderen ging ik beseffen hoe oppervlakkig mijn attitudes eigenlijk waren. Hoewel de positie van kinderen in het gezin en in de maatschappij in veel opzichten minder onmenselijk was geworden, waren er nog steeds twee factoren die aan de ene kant een uitdaging vormden om in mijn werk een inspiratie te zijn voor de mensen met wie ik werkte, en die me aan de andere kant confronteerden met een persoonlijke pijn.

Ik merkte als leraar en supervisor dat ouders in het contact met therapeuten en adviseurs maar al te vaak als verliezer uit de strijd kwamen; na afloop van de therapie waren ze vaak veel minder goed in staat om iets te ondernemen en voelden ze zich machtelozer en onbekwamer dan ervoor. Ik merkte ook dat dezelfde therapeuten zich vaak hulpeloos en incompetent voelden, maar dat zij zich uit een soort plichtsgevoel vastklampten aan de traditionele psychologie, die meer is gericht op het zoeken naar fouten dan op het vinden van mogelijkheden.

Als gezinstherapeut merkte ik dat kinderen en jongeren nog steeds een hoge prijs moesten betalen. Volwassenen hadden meer begrip gekregen, straffen waren menselijker geworden, het onderwijs werd minder uit de hoogte gegeven en de publieke moraal was minder benauwend geworden. Maar het was - en is - nog steeds zo dat kinderen een verantwoordelijkheid opgelegd krijgen die maar weinig ouders, politici, onderwijzers, leraren of therapeuten op zich zouden willen nemen. Dit gebeurt niet uit onwil, maar meestal juist als teken van liefde en welwillendheid. Het is een keten van logische gevolgen van het feit dat er iets schort aan ons fundamentele begrip van de manier waarop kinderen eigenlijk in elkaar zitten.

De Zweedse psychologe Margaretha Berg Brodén heeft deze gedachte fraai en tactvol verwoord in een uitspraak waarop de titel van dit boek is geïnspireerd: "Misschien hebben we het wel mis gehad - misschien zijn kinderen wel competent." (Margaretha Berg Brodén, *Mor og bam i*

Ingenmandsland - Moeder en kind in niemandsland -, Kopenhagen 1992). De bekwaamheid van kinderen is heel sterk; zó sterk zelfs dat ouders en andere volwassenen zich er vaak door uitgedaagd of zelfs bedreigd voelen. Deze uitspraak van Brodén komt gedeeltelijk voort uit de wetenschappelijke context van haar werk en gedeeltelijk uit haar bijzondere belangstelling voor de vroege interactie tussen kinderen en hun ouders. Omdat ik mij met de praktijk en niet met wetenschappelijk onderzoek bezighoud en omdat mijn ervaring ligt op het gebied van de interactie tussen kinderen en volwassenen in brede zin, zou ik de som van mijn ervaringen op een enigszins andere manier willen uitdrukken.

Volgens mij hebben we een belangrijke fout gemaakt door te veronderstellen dat kinderen niet als echte mensen worden geboren. We hebben kinderen altijd gezien als een soort potentieel asociale wezens die in de eerste plaats moeten worden onderworpen aan de sterke invloed en manipulatie van volwassenen en die in de tweede plaats een bepaalde leeftijd moeten hebben bereikt voordat ze als gelijken en als echte mensen beschouwd kunnen worden.

Deze fundamentele veronderstelling is in de loop der jaren op zowel wetenschappelijke als populaire manieren uitgedrukt, maar in essentie bestaat daar weinig verschil tussen. In beide gevallen is de conclusie dat volwassenen een manier moeten vinden om kinderen op te voeden zodat ze zich als echte mensen gaan gedragen. Opvoedingsmethoden noemen we dat, en hoewel we in de loop der tijd allerlei verschillende methoden hebben gehanteerd - van 'vrije opvoeding' tot 'autoritaire opvoeding' - hebben we eigenlijk nooit stilgestaan bij de onderliggende veronderstelling.

De bedoeling van dit boek is onder meer duidelijk te maken dat wat we altijd onder 'opvoeding' hebben verstaan zowel oppervlakkig als schadelijk is; niet alleen omdat het ongezond is voor kinderen, maar ook omdat het de menselijke groei en ontwikkeling van volwassenen in de weg staat, en

omdat het een destructieve invloed heeft op de interactie tussen kinderen en volwassenen. Op die manier wordt een vicieuze cirkel gecreëerd, die ook een negatieve invloed heeft op onze ideeën over onderwijs op alle niveaus, sociale educatie, reclassering en beleid ten aanzien van gezinnen en kinderen.

Mijn generatie heeft ook een rol gespeeld bij het creëren van een schijnbare afstand tussen het individu en de maatschappij, een afstand die jaren geleden een logisch gevolg was van het conflict met autoriteit, maar die een steeds groter gevaar aan het vormen is nu de politiek steeds meer gereduceerd wordt tot economie. Misschien geldt nu meer dan ooit dat de manier waarop wij onze kinderen opvoeden, bepalend is voor de toekomst van de wereld. De toegang tot allerlei informatie is tegenwoordig zó groot dat we niet langer oneerlijk kunnen zijn ten opzichte van kinderen en jongeren. We kunnen het niet langer volhouden om ons aan de ene kant uit te spreken vóór het milieu, vóór de mensenrechten en tegen geweld, maar aan de andere kant onze kinderen en jongeren geweld aan te doen, in de essentiële betekenis van het woord.

Ik heb al enkele jaren het voorrecht om in verschillende culturen te mogen werken. Ik ben er door mijn ervaringen van overtuigd geraakt dat de ontwikkeling die in de Scandinavische landen gaande is op het gebied van de relatie tussen ouders en kinderen, model zal staan voor de ontwikkelingen in andere landen. Wat op het eerste gezicht misschien ruggengraatloos, verwarrend en besluiteloos lijkt, is in wezen het begin van iets wat niet anders beschreven kan worden dan als een enorme sprong voorwaarts in de geschiedenis van de mensheid: voor het eerst zijn wij bereid om serieus na te denken over het onvervreembare recht van het individu op persoonlijke groei. En dat doen we vanuit een niet-dogmatisch en niet-autoritair standpunt. Voor het eerst zijn we bereid om aan te nemen dat de existentiële vrijheid van het individu geen bedreiging voor de

maatschappij vormt, maar dat die vrijheid misschien juist van essentieel belang kan zijn voor het welzijn van de maatschappij.

De relatie tussen ouders en kinderen verschilt niet alleen per land, maar ook per landstreek. Het spreekt voor zich dat de cultuur, de politieke geschiedenis en de godsdienst van een land grote invloed hebben op de volksaard, het nationale bewustzijn en de manier waarop buitenlanders tegen een land en een cultuur aankijken. Immigranten in Denemarken zeggen vaak dat ze hun kinderen niet willen opvoeden zoals de Denen dat doen, maar de Denen zijn op hun beurt weer erg afkerig van de fysieke manier waarop veel Zuid-Europeanen met hun kinderen omgaan. Ik denk dat het erg belangrijk is om door dergelijke cultureel bepaalde verschillen heen te kijken, zeker omdat veel Europese landen, maar vooral ook de Verenigde Staten, steeds meer multicultureel en multi-etnisch worden. De sociale betekenis van het gezin verschilt per cultuur, maar het existentiële belang van het gezin is in mijn ogen overal gelijk. *Het geluk dat ontleend kan worden aan een constructieve en gezonde interactie is in elke cultuur hetzelfde, en dat geldt ook voor de pijn die door destructieve relaties wordt veroorzaakt.*

In dit boek wordt het 'oude' steeds tegenover het 'nieuwe' gezet - niet om het oude te bekritisieren, maar om concrete mogelijkheden te onderscheiden voor verbeteringen. In mijn dagelijks werk met gezinnen en hulpverleners merk ik steeds weer dat er veel openheid bestaat ten opzichte van attitudes. De meeste ouders weten diep in hun hart wel dat ze iets verkeerd doen, maar ze hebben tastbare raadgevingen en voorbeelden nodig om hun gedragspatronen te veranderen. En een van de gevolgen van de recente ontwikkelingen is dat we geen voorbeelden meer hebben. In de traditionele psychologie gaat het vaak om de emotie: houden de ouders van hun kind? Hoe groot is de haat van de zoon voor zijn vader? Hoe boos is de dochter op haar moeder? Zonder het belang van deze klassieke expressie voor de menselijke pijn te willen onderschatten, wil ik graag benadrukken dat ik nog

nooit ouders heb ontmoet die niet van hun kinderen hielden, of kinderen die niet aan hun ouders gehecht zijn. Ik heb wel ouders en kinderen ontmoet die de liefde die ze voor elkaar voelden niet in een liefdevol gedrag tot uitdrukking konden laten komen.

Voor het eerst zijn we zo ver gekomen dat we de mogelijkheden kunnen onderzoeken van het vormen van echte relaties die zijn gebaseerd op gelijkwaardigheid tussen man en vrouw en tussen volwassenen en kinderen. Nog nooit eerder in de geschiedenis van de mensheid is dat op zo'n grote schaal mogelijk geweest. Wij staan met onze kinderen en kleinkinderen op de drempel van een heel nieuw tijdperk. De behoefte aan gelijkwaardigheid betekent tegelijk dat er meer openheid en meer respect voor verschillen kunnen zijn, en dat betekent weer dat we onze ideeën over wat goed en fout is voor een groot deel aan de kant moeten zetten. We kunnen niet zomaar de ene methode inwisselen voor een andere. Met andere woorden: we kunnen niet volstaan met het moderniseren van onze verkeerde uitgangspunten.

Dit betekent ook dat de mogelijkheden die in dit boek worden aangereikt, bedoeld zijn als inspiratiebron voor individuele experimenten. Het zijn niet zomaar voorbeelden die exact nagedaan moeten worden, zoals het ene systeem niet zomaar het andere kan vervangen. Ouders verschillen niet alleen qua geslacht; ze hebben ook ieder een eigen unieke achtergrond omdat ze in verschillende gezinnen zijn opgegroeid. Wat we allemaal gemeen hebben, is dat we als kinderen hebben geleerd hoe we relaties met andere mensen aan kunnen gaan. Die relaties zullen niet allemaal succesvol zijn, maar het gaat niet om het aantal succesvolle en onsuccesvolle relaties. Het belangrijkste is dat we wanneer we een gezin stichten, de mogelijkheid hebben om iets te leren, wat in het gezin waarin we zijn opgegroeid niet mogelijk was.

De bewering dat kinderen capabele wezens zijn, houdt onder meer in dat kinderen ons ook de feedback kunnen geven die het ons mogelijk maakt om

onze verloren bekwaamheid te herwinnen en onze vruchteloze en liefdeloze gedragspatronen af te leren. Hiervoor is veel meer nodig dan alleen de democratisering van de dialoog tussen kinderen en volwassenen. Het betekent dat we een soort dialoog moeten ontwerpen die veel volwassenen zelfs niet met andere volwassenen kunnen voeren: een persoonlijke dialoog, die is gebaseerd op gelijkwaardigheid.

Het feit dat ieder van ons zijn eigen weg moet zoeken -de weg die voor ons en onze kinderen het vruchtbaarst is-, betekent niet dat alles even goed is of dat 'alles kan'. In dit boek zal zo nu en dan op specifieke basisprincipes worden gewezen: de criteria aan de hand waarvan we onze eigen activiteiten kunnen afmeten.

Omdat we tegenwoordig erg geneigd zijn om aandacht te besteden aan slachtoffers en om de beschuldigende vinger uit te steken, zullen sommige ouders zich misschien door dit boek en zijn auteur aangevallen voelen. Het is niet mijn bedoeling om kritiek te leveren of om schuldigen aan te wijzen. Ik verwijs vaak naar ervaringen die ik in mijn praktijk heb opgedaan, maar ik doe dat alleen omdat ik heb ondervonden dat mensen iets het beste leren als hun een spiegel wordt voorgehouden.

Deze principes en de vele voorbeelden die in dit boek genoemd worden, komen voort uit mijn werk aan het Kempler Institute in Scandinavië. Ik ben de Amerikaanse psychiater dr. Walter Kempler en de andere stafleden van het instituut veel dank verschuldigd omdat ze mij hebben geïnspireerd en een niet-aflatend vertrouwen in me hebben gehad in de vele jaren waarin ik heel weinig vertrouwen in mezelf had. Mijn dank gaat ook uit naar de gezinnen over de hele wereld die mij een kijkje in hun privé-leven hebben gegund.

Ik herinner me helaas nog maar al te goed de attitudes en vooroordelen die ik had toen ik mijn eerste Japanse gezin behandelde, mijn eerste moslimgezin, mijn eerste multi-etnische gezin in de Kroatische

vluchtelingenkampen, mijn eerste Amerikaanse gezin met alcoholproblemen enzovoort.

Mijn volwassen zoon heeft me geholpen om mijn ervaringen te verwerken; hij deed dit op een manier die alleen is weggelegd voor iemand die eerlijk en met open vizier op zoek is naar zijn eigen leven. Hetzelfde geldt voor mijn vrouw, die mij alleen al door haar aanwezigheid confronteert met wat -zo hoop ik steeds maar weer- de laatste restjes zijn van mijn kinderachtige egoïsme.

Hoofdstuk 1: Het gezin

De fundamentele waarden die meer dan twee eeuwen een stevige basis hebben gevormd voor het gezin, zijn tegenwoordig in grote delen van de wereld onderhevig aan veranderingen en desintegratie. In Scandinavië, waar deze veranderingen voor een groot deel in gang zijn gezet door de vrouw, werd deze ontwikkeling geschraagd door een relatief hoog welvaartspeil en door vergaande sociale wetgeving. In andere landen zijn deze ontwikkelingen het gevolg geweest van burgeroorlogen of economische tegenslag.

De gemeenschappelijke factor is dat de hiërarchische, autoritaire, patriarchale/matriarchale gezinsstructuur steeds minder voorkomt. Dat gebeurt niet overal even snel, waardoor er op het moment over de hele wereld allerlei verschillende soorten gezinnen zijn. Sommige gezinnen proberen wanhopig de 'goede oude tijd' in ere te houden, terwijl andere experimenteren met nieuwe en vruchtbaardere samenlevingsvormen. Dit is een gezonde ontwikkeling, omdat de traditionele gezinsstructuur en een aantal van de traditionele normen en waarden in verschillende opzichten destructief waren voor kinderen en volwassenen.

Een café in Spanje

Een vader en moeder zitten met hun twee zoontjes van drie en vijf jaar ijs te eten. Als ze klaar zijn, pakt de moeder een servetje, grijpt de jongste zoon stevig bij zijn kin vast en begint zijn mond af te vegen. De jongen protesteert en draait zijn gezicht opzij. Zij pakt hem bij zijn haren vast, zegt tegen hem dat hij stout is en draait zijn gezichtje weer naar zich toe door aan zijn haren te trekken.

De oudere broer van het jongetje is al goed opgevoed. Hij krijgt even een gepijnigde uitdrukking op zijn gezicht als hij ziet wat zijn moeder met zijn broertje doet, maar al snel trekt hij weer een neutraal gezicht. Ook de vader reageert met een gepijnigde blik, maar hij richt zijn irritatie op de moeder, die er niet voor zorgt dat de kleine jongen zich zonder veel gedoe weet te gedragen.

Het jongetje herstelt zich heel snel van de aanval; het gezin vertrekt en nog geen tien meter verder blijft het jongetje bij een etalage staan en wijst hij zijn moeder enthousiast iets aan. De moeder, die al een paar meter verder is, loopt resoluut terug: ze kijkt niet in de etalage, maar pakt haar zoontje bij zijn arm en trekt hem mee. Hij begint te huilen, maar zij geeft de strijd niet op en zegt tegen hem: "Pontela cara bien!" (Maak je gezicht mooi!)

Een café in Wenen

Twee jonge echtparen, één met een zoontje van ongeveer vijf jaar, gaan op een terrasje zitten om koffie te drinken. De serveerster komt en de moeder zegt tegen haar zoontje: "Wij nemen koffie, wat wil jij?"

De jongen aarzelt even en antwoordt: "Ik weet niet waar ik zin in heb."

De moeder zegt geïrriteerd tegen de serveerster: "Geef hem maar wat sinaasappelsap."

Als de koffie en het sap worden gebracht, zegt de jongen heel beleefd en voorzichtig tegen zijn moeder: "Mam, ik heb eigenlijk meer zin in cola, mag dat?"

De moeder antwoordt: "Waarom zei je dat dan niet meteen? Nu moet je je sap maar opdrinken." Maar meteen zegt ze tegen de serveerster: "Hij wil liever cola. Kunt u een cola brengen, anders hebben we geen rust."

De volgende tien minuten wisselen de ouders vakantie-ervaringen uit en zit de kleine jongen stilletjes om zich heen te kijken. De moeder kijkt op haar horloge en zegt op boze toon tegen haar zoontje: "Drink je cola eens op!"

Het gezicht van de jongen klaart op. "Gaan we dan weg?"

De moeder antwoordt: “Ja, we hebben haast, we moeten naar huis. Drink je cola op.”

De jongen drinkt met grote slokken zijn glas leeg en kijkt zijn moeder trots aan. “Het is op, mam! Vlug hè!”

De moeder negeert dit en de vier volwassenen praten verder. De jongen blijft netjes op zijn stoel zitten wachten. Na een half uur vraagt hij voorzichtig aan zijn moeder: “Mam, gaan we al naar huis?”

De moeder antwoordt op harde en boze toon: “Nou moet je eens even stil zijn! Als je nou nog een keer zo vervelend doet, ga je als we thuis zijn direct naar bed, heb je dat begrepen?”

De jongen schrikt en blijft stilletjes op zijn stoel zitten. De anderen kijken de moeder vol bewondering aan en de vader legt goedkeurend zijn hand op de arm van zijn vrouw.

Een bushalte in Kopenhagen

Een oma staat met haar twee kleinkinderen van ongeveer vier en zes jaar op de bus te wachten. Het jongetje van vier trekt aan de jas van zijn oma en zegt: “Oma, ik moet plassen!”

De oma antwoordt: “Dat kan nou niet, we moeten naar huis.” De jongen zegt: “Ja, maar ik moet zo nodig!”

De oma: “Luister nou wat ik zeg, het kan niet! Kijk maar naar je grote zus, die is tenminste verstandig!”

De jongen herhaalt: “Ja maar ik moet echt heel nodig!”

De oma antwoordt: “Heb je me niet gehoord? Als we thuis zijn, mag je naar de wc. En als je nu niet gedraagt, zeg ik het tegen mama. En dan mag je vast nooit meer met oma de stad in!”

Honderden jaren hebben we kinderen respect bijgebracht voor macht, voor autoriteit en geweld - maar niet voor andere mensen.

De volwassenen in de bovenstaande drie voorbeelden zijn geen slechteriken. Ze houden van hun kinderen en kleinkinderen, en ze zijn

verrukt als die zich aardig, grappig en lief gedragen. De volwassenen gedragen zich liefdeloos omdat ze geleerd hebben om liefdeloos gedrag als liefdevol te beschouwen en liefdevol gedrag als onverantwoordelijk.

1.1 Het gezin als machtsstructuur

Het gezin is eeuwenlang een machtsstructuur geweest waarin de man macht had over de vrouw en de volwassenen macht hadden over de kinderen. Deze macht was absoluut en werd uitgeoefend op sociaal, politiek en psychologisch niveau. Over de hiërarchie bestond geen twijfel: eerst de man, dan de vrouw -als er tenminste geen adolescente zonen waren- en daarna de zonen, gevolgd door de dochters.

Het succes van het huwelijk hing af van de vraag of de vrouw zich aan haar man wilde en kon onderwerpen. Het doel van de opvoeding was heel duidelijk: de kinderen moesten zich leren aanpassen en gehoorzamen.

De machtsstructuur binnen het gezin was totalitair. Als er niet werd gehoorzaamd of meegewerkt, werd dat bestraft met fysiek geweld en/of beperkingen aan de toch al beperkte individuele vrijheid. Net zoals in alle andere totalitaire machtsstructuren werd gestreefd naar een ideale situatie zonder openlijke conflicten. Aan het einde van de 19e eeuw begon belangstelling te ontstaan voor kinderen als echte wezens met individuele intellectuele en psychologische behoeften, die van belang waren voor hun welzijn en ontwikkeling. In de jaren '20 begonnen vrouwen zich sterk te maken voor de erkenning van de vrouw in menselijk, sociaal en politiek opzicht. In de loop van de eerste helft van de 20e eeuw werd de gezinsstructuur minder totalitair, hoewel de werkelijke machtsstructuur die als basis diende voor het gezin, onveranderd bleef.

Voor de mensen die zich konden aanpassen, bleef het gezin een stevige basis, maar op de mensen die een sterke individuele inslag hadden, kon het

gezinsleven een destructieve invloed hebben. De mensen die daaronder leden, werden (pedagogisch en psychiatrisch) behandeld, zodat ze zich beter aan de machtsstructuur konden aanpassen.

Voor zover echtgenoten of ouders bij de behandeling van vrouwen of kinderen werden betrokken, werden ze aangemoedigd om begrip en liefde te tonen, maar ook om flink te blijven en nooit iets van de macht in te leveren. De behandelingen resulteerden dan ook in heropname in inrichtingen, mislukte resocialisatie, gedwongen medicijngebruik en een versnelde sociale mislukking. Er kunnen allerlei voordelen worden opgesomd van de ouderwetse traditionele gezinsstructuur, maar op het existentiële welzijn en de ontwikkeling van het individu heeft deze structuur maar zelden een positieve invloed gehad. In sociaal opzicht is het gezin over het algemeen een groot succes geweest, maar onder de sociale oppervlakte speelden zich duidelijke pathologische processen af.

In zekere zin is deze beschrijving natuurlijk zowel onvolledig als oneerlijk. Toegegeven: er waren vroeger ook aspecten van het gezinsleven die plezierig, gelukkig en gezellig waren. Dat had deels te maken met de liefde tussen de gezinsleden en deels met het speciale gevoel van veiligheid en zekerheid, dat ook ervaren wordt door aangepaste burgers in totalitaire maatschappijen.

Een van de centrale problemen van veel moderne gezinnen is het feit dat de taal die we gebruiken als we het hebben over de opvoeding van kinderen, afkomstig is uit de tijd waarin een succesvol gezin vrij van conflicten was en waarin het concept van de geestelijke gezondheid enorm verschilde van de manier waarop we daar tegenwoordig over denken. Als bepaalde termen en concepten die verderop worden samengevat ook in de toekomst gebruikt moeten worden, is het noodzakelijk om er geheel andere definities voor te bedenken.

Opvoedingsmethoden

In Scandinavië hebben we tot het midden van de jaren '70 vol vertrouwen gediscussieerd over *methoden* voor de opvoeding. Als we uitgaan van het oude idee over de manier waarop kinderen in elkaar zitten, is de achterliggende gedachte eenduidig: kinderen zijn asociaal en als we niets doen, groeien ze op tot beesten. Daarom moeten volwassenen zich van opvoedingsmethoden bedienen om ervoor te zorgen dat kinderen zich als mens kunnen ontwikkelen en zich sociaal gaan gedragen. De verschillende opvoedingsmethoden hebben steeds een ander ideologisch uitgangspunt, maar dat er een methode gebruikt moet worden, wordt niet in twijfel getrokken.

Als we ons realiseren dat kinderen vanaf het allereerste begin echte mensen zijn, is het absurd om over methoden te spreken. Als we het in verband met onze relatie met andere volwassenen over methoden zouden hebben, zouden we voor gek verklaard worden. Stel u eens voor dat een volwassene zou zeggen: "Ik ben verliefd op een vrouw uit Portugal, maar ik heb nogal wat problemen met haar. Kunt u me geen methode geven waardoor ik wat gemakkelijker met haar om kan gaan?" Dat zou natuurlijk absurd zijn. Toch is dit precies zoals volwassenen sinds het begin van de 18e eeuw hun relatie met kinderen zien.

Kinderen worden geboren als sociale en menselijke wezens. Om die eigenschappen verder te ontwikkelen, moeten ze samenleven met volwassenen die zich sociaal en menselijk gedragen. Een opvoedingsmethode is niet alleen overbodig, maar ook contra-indicatief, omdat kinderen erdoor gereduceerd worden tot *objecten* in relatie tot de mensen van wie ze het meest houden.

De opstandige leeftijd

Als kinderen ongeveer twee jaar zijn, beginnen ze zich langzamerhand los te maken van hun volledige afhankelijkheid van de ouders. Ze leren om

onafhankelijk te denken en te voelen en om onafhankelijk op te treden. Volwassenen weten precies wanneer dit stadium in de ontwikkeling is aangebroken. Op een ochtend, bij het aankleden, trekken ze aan de arm van vader of moeder en zeggen ze: “Zelf doen! Ik doen!” Op dat moment worden veel ouders opstandig en zeggen ze: “Nee, dat kun je niet! Houd daarmee op! We hebben geen tijd voor spelletjes!” Als het kind zelfstandig gaat worden, worden de ouders dus opstandig!

Deze maanden in het leven van het kind zijn ook het mooiste voorbeeld van de slimme manieren waarop kinderen samenwerken. Als de pogingen van een kind van twee jaar om een onafhankelijke competentie te ontwikkelen op verzet van de ouders stuiten, zal het kind binnen een paar maanden leren om zelf opstandig te worden als reactie op de opstandigheid van de ouders, of om afhankelijk en initiatiefloos te blijven.

Deze omschrijving van de opstandige periode is precies zoals mensen met macht hun opstandige ondergeschikten omschrijven. Het hoort bij de ontwikkeling van jonge kinderen dat ze steeds zelfstandiger en onafhankelijker worden, en alleen een totalitair systeem zou deze voortdurende ontwikkeling tot een unieke, zelfbewuste persoonlijkheid willen frustreren.

Puberteit

De puberteit, een in klinisch opzicht neutraal begrip, heeft in de loop van de 20e eeuw een negatieve connotatie gekregen. De puberteit wordt nu bijna automatisch geassocieerd met ruzies, conflicten en moeilijkheden. Na de Tweede Wereldoorlog werd dit negatieve beeld uitgebreid met de zogenaamde pre-puberteit, waarmee werd aangegeven dat een moeilijke periode voor de deur stond.

Objectief gezien is de puberteit een intrapsychische (individuele) psychoseksuele ontwikkeling die voor veel twaalf- tot vijftienjarigen een grote mate van innerlijke onzekerheid en turbulentie met zich meebrengt. Het idee dat

deze ontwikkeling op zich de oorzaak is van interpersoonlijke conflicten (met volwassenen) is onzin. Bepalend voor het aantal conflicten en de intensiteit van die conflicten is onder meer in hoeverre de volwassenen in staat zijn om te erkennen dat hun rol aan het veranderen is, en de manier waarop ze gedurende de eerste drie a vier levensjaren zijn omgegaan met de ontwikkeling van de integriteit van het kind.

De rebelse tiener

Net zoals dat geldt voor de puberteit wordt over de tienerjaren vaak gesproken in bijna militaire termen: rebellie, onafhankelijkheid, revolutie, gebrek aan discipline enzovoort.

In een machtsstructuur waarin volwassenen worden geacht om de stabiele, conflict-vrije basis te vormen, is het onvermijdelijk dat elke progressieve ontwikkeling beschouwd wordt als een aanval op de gevestigde orde. Zoals ook geldt voor de vrouwelijke menopauze -degene met macht wordt geëxcuseerd en daardoor ontheven van elke verantwoordelijkheid-, wordt in gezinnen met tieners de schuld op het bordje van de kinderen gelegd. Het idee dat de volwassenen hun verantwoordelijkheden ontlopen, wordt zo op een elegante manier ontweken. Het is de schuld van 'de leeftijd', 'de hormonen' of allebei!

Grenzen

Binnen een machtsstructuur moeten regels en wetten gelden. Daarom moeten er grenzen worden gesteld om de fysieke, mentale en emotionele wensen van kinderen binnen de perken te houden. Die grenzen, die bepalen wat kinderen wel en niet mogen doen en wat ze wel moeten doen, vormen eigenlijk een soort familiewet.

Dit heeft geleid tot de veronderstelling dat sommige regels en grenzen goed zijn voor kinderen, terwijl daar geen enkel bewijs voor is. Het is ontegenzeggelijk waar dat kinderen zich alleen harmonieus en gezond kunnen

ontwikkelen als de volwassenen in het gezin bepaalde grenzen stellen. Maar, en daar kom ik later nog op terug, het is ook heel belangrijk dat zowel kinderen als volwassenen hun eigen grenzen stellen. Het vaststellen van grenzen voor anderen is in de eerste plaats een demonstratie van macht. Sinds volwassenen in het openbaar zijn gaan praten over het opvoeden van kinderen, heeft de kwestie van het stellen van grenzen hoog op de agenda gestaan. Het lijkt soms wel alsof de moeite die ouders hebben met het stellen van grenzen iets van de laatste tijd is, maar dat is niet zo. Ouders hebben altijd de hulp ingeroepen van experts over de manier waarop ze hun kinderen kunnen laten 'reageren' of 'luisteren'. Zolang de machtsstructuur het ideaal was, kregen ouders instructies die gebaseerd waren op vier elementen: eendracht, consequentie, straf en eerlijkheid.

Eendracht

Eendracht maakt macht, zegt het spreekwoord, en dat is precies de gedachte achter dit belangrijkste punt van het credo van de opvoeding: het is belangrijk dat ouders één lijn trekken bij de opvoeding van hun kinderen. Ik heb talloze echtparen ontmoet die hun huwelijk hebben opgeofferd om aan dit ideaal te kunnen voldoen en die onder enorme schuldgevoelens gebukt gingen omdat ze er niet in waren geslaagd. De vele ruzies en de grote schuldgevoelens waren het resultaat van wat ze hadden geleerd: het is het beste (veiligste) voor kinderen als de ouders één front vormen; als de ouders het niet met elkaar eens kunnen worden, beschadigen ze daardoor hun kinderen. Deze waarheid geldt echter alleen als de opvoeding als een soort politieke manoeuvre wordt beschouwd. Als machthebbers hun onderdanen onder de duim moeten houden, is het goed dat ze één lijn trekken. Men vond dat ouders wel met elkaar van mening mochten verschillen, als ze dat maar deden als de kinderen al in bed lagen. In aanwezigheid van de kinderen moesten de ouders het onvoorwaardelijk met elkaar eens zijn.

Een van de redenen hiervoor was de gedachte dat als de ouders het met elkaar oneens waren, de kinderen hen tegen elkaar zouden kunnen uitspelen. Ze zouden, om het zo maar eens te zeggen, een wig in het leiderschap kunnen drijven. In de praktijk waren ouders het maar zelden met elkaar eens. Als de vader bijvoorbeeld de kinderen straf had gegeven, kwam de moeder vaak met allerlei moederlijke zorgen naar de kinderen toe. Niet omdat ze de vader wilde afvallen, maar omdat zij als eerstehulp post van het gezin voor de gewonden of gekwetsten moest zorgen, terwijl ze de noodzaak van de regels en de discipline waar ze zich zelf ook naar moest schikken, nooit in twijfel trok.

Het is voor het welzijn van de kinderen helemaal niet nodig dat ouders het altijd met elkaar eens zijn over de opvoeding. *In principe hoeven ze het maar over één ding eens te zijn, namelijk dat het mogelijk moet zijn om het niet eens te zijn.* Alleen als ze elkaars verschillen en verschillende opvattingen als verkeerd gaan beschouwen, worden kinderen daar onzeker van.

Consequentie

Consequentie heeft te maken met eendracht. Ook consequent zijn is noodzakelijk voor het instandhouden van de machtsstructuur. Verschillen en afwijkingen veroorzaken conflicten en verschillende meningen worden daarom als vijandige tegenstand beschouwd.

De waarde van het consequent en streng optreden is dus uitsluitend gerelateerd aan de overtuigingskracht van het 'nee!'. Als de eendracht van de ouders niet voldoende was om de kinderen te laten gehoorzamen, werd daar consequent en streng optreden aan toegevoegd.

Straf

Maar wat te doen als de kinderen nog steeds niet doen wat wij willen, zelfs als de ouders één lijn trekken en streng zijn? Wat zijn dan de gevolgen?